

Ingen av kunstnerne overlevde andre verdenskrig

HL-senterets utstilling om jødiske kunstnere som ikke fikk fullført sin karriere fordi de ble drept av nazistene, er både interessant og betagende. I teorien.

UTSTILLING

«Avbrutte liv»

HL-senteret, Oslo

«Avbrutte liv» er en (nett-)utstilling der de tragiske skjebnene står i kø. Talentene blant de jødiske kunstnerne var mange og ulikeartede: Én var elev av avantgarde-komponisten Arnold Schönberg, en annen spilte trollmannen i den legendariske filmen «Der Blaue Engel» (1930), sammen med stjernen Marlene Dietrich. En tredje hadde bånd til den banebrytende, funksjonalistiske Bauhaus-bevegelsen. En fjerde var niesen til komponisten Gustav Mahler. Og «vår egen» Ruth Maier kunne blitt både forfatter, skuespiller og billedkunstner. I stedet ble hun drept 22 år gammel.

Ingen av de 15 kunstnerne som presenteres i utstillingen på HL-senteret på Bygdøy i Oslo overlevde andre verdenskrig. Fem av dem er norske, alle var jødiske, og de fleste ble myrdet i nazistenes konsentrasjonsleirer. Den schlesiske kunstneren Heinrich Tischler er ett av unntakene. Han døde av utmattelse allerede 16. desember 1938, nesten ett år før krigen brøt ut. Etter nazistenes novemberpogromer, også kjent som «krystallnatten» mellom 9. og 10. november 1938, ble han internert i konsentrasjonsleiren Buchenwald. Der ble han utsatt for så harde forhørsmetoder at han døde av senskader etter at han var blitt løslatt. Da var han over 40 år gammel, og var godt etablert som billedkunstner, blant annet med tegninger i samme stil og med samme engasjement som Käthe Kollwitz.

«Krystallnatten» fikk også betydning for Ruth Maier. Hun fylte 18 år den dagen. Selv om hun levde i en assimilerert, ikke-religiøs familie i Wien, ble hun stadig mer bevisst et jødisk «vi». Året etter flyktet hun via England til Norge. Tre år senere, 24. november 1942, ble Ruth Maier arrestert og brakt om bord på lasteskipet DS Donau i Oslo, sammen med 531 andre, norske jøder. 1. desember ankom hun Auschwitz, der hun umiddelbart ble sendt i gasskammeret og myrdet.

Georg W. Fossums bilde av fangeskipet i tåkehavet, er blitt legendarisk – selv om det var glemt i over femti år. I folkemengden på Akershuskaien kan vi (antagelig) se Ruth Maiers venninne, den senere lyrikeren Gunvor Hofmo. Fotografiet innleder utstillingen på HL-senteret for studier av Holocaust og livssynsminoriteter. Bildet er plassert i en boks der du kan trykke på en knapp og høre Tutta Rolf synge den romantiske sangen «Månestrålen».

Det er den samme sangen som jazzsan-

Georg W. Fossums bilde av fangeskipet Donau innleder HL-senterets utstilling om jødiske kunstnere som ble drept under andre verdenskrig.

Foto: Trond Heggelund/HL-senteret

gerinnen Marie Sachnowitz sang på Donaus dekk under overfarten til Stettin (dagens Szczecin nordvest i Polen). Hennes familie var godt integrert i Larvik, der foreldrene drev en klesbutikk. Hun var bare ett år eldre enn Ruth Maier, og hun var et stort sangtalent.

Utstillingen på HL-senteret åpner 26. oktober, og markerer 80-årsdagen for den første runden med arrestasjoner av norske, jødiske menn i 1942. «Avbrutte liv» vises i hagestuen og peisestuen i det som var Quislings bolig under andre verdenskrig, Villa Grande. Med denne utstillingen inntar jødiske skjebner «ministerpresidentens» fineste rom. Denne motsetningen har vært avgjørende siden HL-senteret ble etablert i 2001, og den blir ikke mindre slående med denne utstillingen.

Men utstillingen som sådan er mer som et konservasjonsstykke enn severdig utstilling å regne. Utstillingen «Avbrutte liv» er først og fremst en nettutstilling. I HL-senteret presenteres 15 fine, men svært enkle plakater. Det viktigste elementet er en QR-kode som sender deg til nettsiden. Der er det mye bra materiale, og de enkelte historiene fortelles på fem språk, inkludert norsk. Jeg kan anbefale å sjekke ut billedkunstnerne Frederika Dicker-Brandeis og Roman Kramsztyk, eller Alma

Rosé, «en fiolinist i verdensklasse» og komponisten Viktor Ullmann. På nettsiden presenteres mer enn 20 individer, og det er mange interessante og dyktige kunstnere å lære om.

I utstillingen kommer de fem norske kunstnerne litt bedre ut enn de ti sentraleuropeiske. De presenteres med portrett, litt tekst og ulike illustrasjonsfoto på et bakgrunnsteppe, fint formet av byrået Sixsides. Resten av utvalget presenteres med kun nødtørftig informasjon. Og, som sagt, en QR-kode. For dem uten smarttelefon er nettsidene tilgjengelig på to skjermer med hodetelefoner, slik at man kan se og høre videoene på nettsidene. Har du en datamaskin med nettilgang kan du gjøre det samme hjemme. Utstillingsideen og nettsiden <https://unfinishedlives.eu> er laget av skuespilleren Bente Kahans stiftelse «Fundacja Bente Kahan», som har tilhold i en tidligere synagoge i Wrocław i Polen.

Ruth Maier var et stort talent med mange interesser. Her er hun fotografert med venninnen Gunvor Hofmo (til venstre), som ble en av våre fremste poeter etter krigen.

Foto: HL-senteret

Georg W. Fossums bilde av fangeskipet Donau med 532 norske jøder om bord er blitt legendarisk, selv om det var glemt i over 50 år.

Foto: Georg W. Fossus/Eier: Nasjonalbiblioteket

LARS
ELTON

Kunstkritiker

KUNST

lars@elton.no

